

Stále expozície výtvarného umenia Galérie Jozefa Kollára v Banskej Štiavnici

Galéria Jozefa Kollára je súčasťou Slovenského banského múzea, ako jedno zo siedmich odborných oddelení. Nachádza sa v troch zrekonštruovaných meštianskych domoch bohatých ťažiarov na Námestí sv. Trojice č. 8 - 12. Objekty boli postavené koncom 15. storočia a prestavované v renesančnom a barokovom slohu (Bošániho, Richterov a Jonášov dom). V prvom z domov sa zachovali veľmi cenné drevené neskorogotické trámové stropy, ale aj štuková výzdoba miestnosti. Významné sú aj figurálne sgrafitové maľby na jednotlivých domoch.

Galéria je pomenovaná po významnom slovenskom maliarovi 20. storočia, národnom umelcovi Jozefovi Kollárovi - klasikovi moderny, banskoštiavnickom rodákovi.

V stálych expozíciách sa nachádzajú najcennejšie exponáty výtvarného umenia od stredoveku až po 20. storočie, nielen z oblasti Banskej Štiavnice, ale predovšetkým zo stredoslovenského banského regiónu.

1. **výstavná miestnosť** tvorí vstup do expozície a oboznámenie sa s baníckymi patrónmi *sv. Barbory* a *sv. Klimentom*, ako aj Christologickým cyklom, poukazujúc na význam kresťanstva v regióne. (*Madona z Ilije, Veraikon, Ukrižovaný Kristus, Sedembolestná Pieta* – ako príklad baníckeho umenia s adorujúcimi postavami nemecko-rakúskych a uhorských aušusníkov)
2. **výstavná miestnosť** predstavuje začiatky kamenosochárskej produkcie v regióne (*odliatok románskeho portálu z Ilije* z 13. stor., *odliatky hlavíc* a *fragment pastofória* z kostola sv. Kataríny z obdobia okolo r. 1500), príklad silnej rezbárskej tradície (*fragmenty biskupskej lavice* z kostola sv. Kataríny z r. 1500) aj príklady neskorogotického umenia (*3 tabuľové maľby* z kostola Narodenia Panny Márie v Krupine z obdobia okolo r. 1510 – *Narodenie, Klaňanie troch kráľov, Nesenie kríža*). Banská Štiavnica koncom 15. a začiatkom 16. storočia prežívala vrcholné obdobie rozkvetu vďaka produkcii zlato-strieborných rúd a mohla si dovoliť prizývať významné osobnosti umeleckého diania. V nadväznosti na hospodárske styky s Rakúskom, Nemeckom, Poľskom a Maďarskom prúdilo do mesta i špičkové umenie tých čias.
3. **výstavná miestnosť** – K tomuto obdobiu sa viažu i dve najcennejšie zbierky, *plastiky sv. Barbory a sv. Kataríny* z obdobia okolo r. 1506, ktoré patria k skvostom neskorogotického umenia. Ich tvorcom bol fenomenálny **Majster M.S.** a vytvoril ich pre kostol sv. Kataríny spolu s tabuľovými maľbami, ktoré sú roztratené po celej Európe (v Ostrihome, Budapešti, Lille a Sv. Antone). Napriek storočnému bádaniu historikov umenia sa nedospelo k jednoznačným záverom o mene a pôvode Majstra M.S. Význam gotických skulptúr je celoeurópsky a boli viackrát prezentované aj na svetových výstavách. Maketa tohto jedinečného oltára sa nachádza v objekte Starého zámku. Oltárny *obraz sv. Jána Evanjelistu* je dielom rakúskeho maliara Antona Schmidta a pochádza z kostola v Banskej Belej. Z radnice pochádzajúci *obraz Kristus a cudzoložnica* je od neznámeho umelca, namaľovaný podľa grafického listu Pietera Bruegela st.
4. **výstavná miestnosť** je venovaná 17. storočiu. Dominantou je tzv. *Ptolemaiova tabuľa* zo zasadacej siene radnice s mravoučným textom. Pozlátený drevený *reliéf s Narodením Krista a klaňaním troch kráľov* pochádza z jezuitskej kaplnky v Kammerhofe. Z klenby visí *banícky luster zo Španej Doliny*, lokality preslávenej ťažbou medených rúd a Thurzovsko-Fuggerovskou spoločnosťou, ktorá v 16. storočí zásobovala celú Európu. Na stenách visia *portréty hlavných komorských grófov* Banskej Štiavnice. Galéria vlastní unikátnu kolekciu 51 portrétov z obdobia 1623 – 1873. Boli to prezidenti banskej komory volení na 4 roky. Sídlili v komorskom dvore Kammerhofe v Banskej Štiavnici a riadili baníctvo v Uhorsku.
5. a 6. **výstavná miestnosť** sú venované 18. storočiu, obdobiu baroka, keď mesto a baníctvo prežívalo rozkvet a tiež cisárskym návštevám panovníckeho rodu Habsburgovcov v rokoch 1751 a 1764. Na základe osobnej návštevy cisára v dňoch 3. – 12. júna 1751 získala Banská Štiavnica mnohé privilégia a bola tu v roku 1762 dekrétom založená slávna Banícka akadémia. 1764 navštívili banské mestá aj synovia Jozef II. a Leopold II. a zať Albert Sasko-Tešínsky. Z čias ich návštevy pochádza *rozmerná alegória* (v dolnej časti s pohľadmi na Banskú Štiavnicu a Štiavnické Bane), *portréty komorských grófov*, ako aj *oltárne obrazy s motívom Klaňania troch kráľov a Immaculaty* (v 6. miestnosti).

V 18. storočí význam Banskej Štiavnice ďaleko presiahol územie Slovenska vďaka ťažbe a spracovaniu zlata a striebra, prosperite a veľkému počtu obyvateľov (cca 25.000).

V bohatom meste nastali vhodné podmienky pre rozmach umeleckej tvorby. Dominantné postavenie mali viedenský maliar **Anton Schmidt**, ktorý naplňal potreby jezuitov, banskej komory i mesta a je známy ako autor oltárnych obrazov v kostoloch a kláštoroch, fresiek na Kalvárii, portrétov hlavných komorských grófov, návrhov a realizácií slávobrán k cisárskym návštevám a pod. **Dionýz Ignác Stanetti**, pôvodom zo Sliezska, mal dominantné postavenie ako sochár a je tvorcom návrhov na morové súsošie v Banskej Štiavnici a Kremnici, ako aj sochárskej výzdoby kostolov. Popri nich boli v meste v tomto období činné ešte desiatky iných tvorcov najmä z oblastí Rakúska, Poľska, Čiech a Talianska.

V 19. storočí sa rozvíja krajinomalba ako samostatný žáner. Dominantou je **najväčšia veduta Banskej Štiavnice**, pochádzajúca z mestskej radnice, pravdepodobne od domáceho maliara Fridricha Höniga z obdobia okolo roku 1848, ktorá má aj veľký dokumentárny význam pre históriu architektúry Banskej Štiavnice.

7. Veľká výstavná miestnosť je venovaná aktuálnym výstavám.

Jaroslav Augusta (1878 – 1970) – maliar, narodil sa v Čechách v Humpolci, od roku 1892 pôsobil na Slovensku. Študoval na Akadémii výtvarných umení v Prahe a Mníchove a súkromne u Joža Úprku, ktorý podnietil jeho záujem o folklór. Patrí k zakladateľským osobnostiam slovenského ľudového a žánrového umenia na prahu 20. storočia. Bol iniciátorom maliarskej kolónie v Detve a Važci, tiež spoluzakladateľom Grupy uhorsko-slovanských maliarov v roku 1906. Od roku 1920 žil v Banskej Štiavnici, kde pôsobil ako profesor kreslenia na Učiteľskom ústave a Evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici. V jeho tvorbe dominujú dve hlavné témy: inšpirácia Detvou a podtatranským Važcom. Mestu Banskej Štiavnici sa venoval len okrajovo. Bol výborným akvarelistom, v expozícii sú zastúpené jeho akvarelové štúdiá a olejomalby motivicky sa viažuce k Detve a Važcu.

II. poschodie

Jozef Kollár (1899 – 1982) – maliar, narodil sa v Banskej Štiavnici a celý svoj život venoval jedinej téme – krajine a prírode v rodnom meste. Študoval u košického umelca Elemíra Halásza-Hradila, neskôr na Akadémii výtvarných umení v Mníchove a v Budapešti. Zúčastňoval sa na letných maliarskych kolóniách (Makov, Pécs) a bol spoluzakladateľom piešťanskej maliarskej kolónie s J. Alexym a Z. Palugyayom. Po rozpade kolónie sa natrvalo usadil vo svojom rodnom meste. V Kollárovom výtvarnom diele dominuje krajinomalba, spočiatku poznamenaná estetickým cítením umeleckých vzorov. Pôsobenie na Slovensku, kontakty s Bazovským, Alexym a Palugyayom i s považskou krajinou zaznamenali obrat v jeho názorovej oblasti. Opúšťa clivo náladovú tvorbu a usiluje sa o výtvare expresívnejšie vyjadrenie zmyslového vzťahu k prírode. Popri krajinomalbe a v kombinácii s ňou sa zamerával na žánrovú tvorbu a portrétnu štúdiu. V 60-tych rokoch často navštevuje Liptov a Vysoké Tatry. Prelomom v jeho tvorbe bola Súborná výstava v Bratislave v roku 1956, kedy sa mu dostalo ocenenia aj zo strany odbornej verejnosti. Neskôr realizuje ďalšie výstavy v rokoch 1965-70 v Liptovskom Mikuláši, Banskej Bystrici a Banskej Štiavnici. V roku 1972 získal za celoživotný prínos do dejín slovenského maliarstva titul národného umelca. Desať rokov po jeho smrti bola sprístupnená Galéria Jozefa Kollára so stálou expozíciou, ktorá predstavuje vrcholné diela z jednotlivých tvorivých období.

Edmund Gwerk (1895 – 1956) – maliar a výtvarný teoretik, narodil sa v Banskej Štiavnici, kde prežil takmer celý svoj život. Patrí k najvýznamnejším predstaviteľom medzivojnového maliarstva v oblasti krajinomalby i sociálnej tematiky. Študoval na Akadémii výtvarných umení v Budapešti a v Prahe. Po návrate do rodiska 5 rokov žil a tvoril na Sitne. Tu vzniká jeho realistická portrétna a krajinárska tvorba ovplyvnená francúzskym impresionizmom. Pre jeho ďalší vývoj bola rozhodujúca orientácia na expresionizmus. Od polovice 20-tych rokov sa prehĺbuje jeho vyhranené filozofické a sociálne cítenie i snaha tlmočiť ho v expresívnom výraze s dramatickou farebnosťou. Jeho vzorom bol španielsky maliar El Greco. V polovici 30-tych rokov tvorí lyrické, meditatívne krajiny a monumentálne diela so sociálnym podtónom. Banskoštiavnický kraj sa stáva trvalým zdrojom jeho umeleckého prejavu. Obrazy drsnej a monumentálnej prírody symbolizujú dramatickú atmosféru doby, ale vyjadrujú aj charakter banického kraja a ťažké životné podmienky jeho obyvateľov.